

Stephen P. Bank
Michael D. Kahn

Psihologia relațiilor fraterne

Traducere din engleză de
Oana Maria Nica

3
TREI

Editori:
SILVIU DRAGOMIR
VASILE DEM. ZAMFIRESCU

Director editorial:
MAGDALENA MĂRCULESCU

Coperta:
FABER STUDIO

Redactor:
MANUELA SOFIA NICOLAE

Director producție:
CRISTIAN CLAUDIU COBAN

Dtp:
OFELIA COȘMAN

Corectură:
RODICA PETCU
ELENA BIȚU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BANK, STEPHEN P.

Psihologia relațiilor fraterne / Stephen P. Bank, Michael D. Kahn;
trad.: Oana Maria Nica. - București: Editura Trei, 2016
Conține bibliografie. — Index
ISBN 978-606-719-636-8

I. Kahn, Michael D.
II. Nica, Oana Maria (trad.)

159.9

Titlul original: The Sibling Bond
Autori: Stephen P. Bank și Michael D. Kahn

Autorii confirmă cu gratitudine permisiunea de a cita din următoarele surse:

„Twice Times,” from *Now We Are Six*, by A. A. Milne. Copyright 1927 by E. P. Dutton & Co., Inc. Copyright renewal © 1955 by A. A. Milne. Reprinted by permission of the publisher, E. P. Dutton. Selections from *The Price*, by Arthur Miller. Copyright © 1968 by Arthur Miller and Ingeborg M. Miller, trustee. Reprinted by permission of Viking Penguin, Inc. „My Sister's Papers,” from *Kon in Springtime* (Oxford University Press, 1968), by Tony Connor. Reprinted by permission of the author. From Ovid's *Metamorphoses* (Bloomington: Indiana University Press, 1958), translated by Rolphe Humphries. By permission of Indiana University Press. A portion of „Soliloquy,” from *Carousel* (1953), by Rodgers and Hammerstein. By permission of The Welk Music Group. From *Rilke on Love and other Difficulties: Translations and Considerations of Rainer Maria Rilke*, by John J. L. Mood. By permission of W. W. Norton & Company, Inc. Copyright © 1975 by W. W. Norton Company, Inc. Stephen P. Bank and Michael D. Kahn. From “Freudian Siblings,” *Psychoanalytic Review* (1980-81)67: 497ff-503. By permission of Human Sciences Press.

Copyright © 1982, 1997 by Basic Books, a member of the Perseus Books Group
Romanian edition published by arrangement with Agentia Literara Livia Stoia
Copyright © Editura Trei, 2016
pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeu 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90; Fax: +4 0372 25 20 20
e mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN: 978-606-719-636-8

Cuprins

11	<i>Mulțumiri</i>
15	<i>Introducere</i>
18	Esența legăturii emoționale fraterne
19	Pot fi prezise relațiile dintre frați?
22	Înțelegerea rivalității ca parentaj fragmentat
24	Diferențe și asemănări între frați
27	Descoperiri recente cu privire la asemănări și diferențe
33	Ce am învățat ca psihoterapeuți
39	Capitolul 1. Clarificarea legăturii fraterne
42	Cercetări anterioare despre frați
49	Proximitatea dintre frați
58	Legătura fraternală
65	Capitolul 2. Atașament și separare în copilăria timpurie
67	Influența părinților asupra rolului și identității
76	Atașamentul: dependența fraternală timpurie
91	Apropiere emoțională și interdependență
94	Gemenii: cazul special al fraților extrem de apropiați
105	Concluzii

6	107	Capitolul 3. Copilărie și adolescență: lupta pentru identități distincte
	110	Perechi de frați
	112	Etaloane și comparația socială: sinele din oglindă
	123	Lumi publice și private: niveluri de intimitate
	128	Cum se potrivesc personalitățile fraților: complementaritatea
	130	Impactul schimbării și identificării dintre frați
	138	Percepții ale asemănării și diferenței
	144	Absența schimbării
	159	Concluzii
	161	Capitolul 4. Tipare de identificare și relații fraterne
	162	Identificarea intimă
	174	Identificarea parțială
	192	Identificarea distantă
	202	Capitolul 5. Acte de sacrificiu: grijă și devotament
	202	Hansel și Gretel
	205	Devotamentul reciproc
	222	Devotamentul unilateral: a fi „tutorele fratelui meu”
	242	Copilul care primește
	245	Concluzii
	248	Capitolul 6. Influența sexuală a fraților
	249	Înzestrarea biologică și diferențele de identitate
	255	Confuzia sexuală
	257	Modele și pionierat sexual

258	Frați mai mari întârziați sau precoce
264	Capitolul 7. Sexualitatea dintre frați și surori
265	Curiozitatea ludică
268	Iubirea frate-soră
283	Incestul fratern
327	Concluzii
329	Capitolul 8. Frați în conflict: legături de agresivitate și rivalitate
330	Aspectele pozitive ale conflictelor din copilărie
335	Părinții puternici
363	Lupte pentru superioritate la adolescență și maturitate
370	Mecanisme de conținere a agresivității fraterne
375	Satisfacții ale agresivității fraterne
382	Capitolul 9. Familia complicată: frați „sănătoși” și frați „tulburați”
386	Cum organizează părinții relațiile
390	Rolul fratelui sănătos
408	Oglinzi tulburătoare ale sinelui
422	Prețul de a fi normal
430	Simțul de responsabilitate al fratelui sănătos
440	Capitolul 10. Frații supraviețuitori: legături dincolo de moarte
442	Influența parentală asupra suferinței fraților supraviețuitori
451	Circumstanțele morții unui frate
458	Identificarea anterioară și doliul patologic

8	464	Ramificații distructive ale morții unui frate	468
	471	Rezoluții pozitive la moartea unui frate	474
	476	Concluzie	478
	478	Capitolul 11. Psihoterapia cu frați	481
	481	Probleme pentru psihoterapeut	484
	494	Evaluarea problemelor fraterne în terapie	497
	505	Tehnici specifice pentru lucrul cu frați în terapia individuală și de familie	509
	536	Concluzii	540
	538	<i>Epilog</i>	541
	541	<i>Bibliografie</i>	542
	566	<i>Index</i>	567

Mulțumiri

Lui Josh, Danny și Penny — Kim Lee, Tammy și Ben,
care ne-au inspirat

Mulți sunt cei care ne-au oferit ajutor și hrană spirituală în munca noastră. Interesul meu [Stephen Bank, aut.] pentru psihologie și științele comportamentului ne-a fost urezător de la mic. Stanley Bank, primul meu mentor, credea că ar trebui să învățăm din experiențele altor oameni în viața noastră. Mama mea, Dorothy Deane Bank, a readărat viața și energia unui asociat local de sănătate mentală atunci când mama sa pășea în lumea profesională cu probleme psihice. Mai târziu, ca student al Departamentului de Psihologie de la Drexel College, am fost stimulat de

De un imens ajutor ne-au fost îndrumarea și încurajarea primite de la Jane Isay, coeditor la Basic Books. Nu numai că a crezut din capul locului în acest proiect, dar ne-a orientat și ne-a ajutat să conturăm forma finală a cărții. Ea a ales-o și pe cea mai talentată persoană, Phoebe Hoss, în ale cărei mâini sensibile manuscrisul a ajuns să comunice cu adevărat.

În sfârșit, le suntem recunoscători tuturor celor care ne-au permis să pătrundem în lumile lor și ale căror experiențe sunt consemnate în aceste pagini. A fost emoționant să stăm de vorbă cu ei și un privilegiu de a fi fost părtași la viețile lor.

Introducere

Relația dintre frați este cea mai îndelungată, depășind cu un sfert de veac, pentru cei mai mulți dintre noi, legăturile cu părinții noștri. Durează mai mult decât relația cu propriii noștri copii, cu siguranță mai mult decât cea cu partenerul de viață și, cu excepția câtorva norocoși, mai mult decât cea mai lungă prietenie.

Când ne-am hotărât inițial să scriem această carte, cu mai bine de cincisprezece ani în urmă, aproape nimeni nu vorbea despre acest subiect și foarte puțini erau cei interesați altfel decât accidental de ideea că există o *legătură* între frați. Cercetarea noastră a reprezentat un apel de trezire pentru psihologi și psihoterapeuți, ca și pentru cercetătorii universitari care se ocupă de studiul dezvoltării copilului și adultului. Mesajul nostru — că relația cu frații are o putere emoțională distinctă, pătimașă, dureroasă și reconfortantă, care modelează povestea devenirii noastre și că frații *nu* sunt actori episodici pe scena dezvoltării umane — a fost auzit mai clar decât ne putusem imagina vreodată.

Cu cincisprezece ani în urmă, cuvântul *frate* era aproape sinonim cu acela de *rival*. Știm astăzi că în relațiile dintre frați rivalitatea este arareori singurul ingredient; dorul, idolatrizarea, rușinea, tandrețea și sentimentele de datorie se întrețes adesea

cu rivalitatea și cu verii săi emoționali, invidia și gelozia. Un frate poate fi dușmanul cel mai de temut sau cea mai plăcută companie.

Acum cincisprezece ani se credea că părinții sunt principalii modelatori ai personalității. Astăzi știm că frații sunt parte a unei istorii mult mai complicate și misterioase despre cum se dezvoltă oamenii.

Cu cincisprezece ani în urmă oamenii vorbeau rar despre sentimentele lor mai profunde când venea vorba despre frați: în ziua de azi se simt mult mai liberi să o facă.

Acum cincisprezece ani, frații erau studiați rapid de cercetători care observau grupuri de copii sau administrau chestionare adulților. Astăzi știm că relația dintre frați (ca și alte relații de familie) poate fi înțeleasă numai în raport cu întreaga viață și că este nevoie de examinări profunde.

Cu cincisprezece ani în urmă, psihologii clinicieni și alții care se ocupau de problemele personale ale oamenilor puneau rar întrebări despre frați și surori: în ziua de azi sunt mai mult decât dornici să cerceteze și mai încrezători în capacitatea lor de a asculta, de a-și motiva clienții și de a interveni cu înțelepciune. Se poate ca prima ediție a *Psihologiei relațiilor fraterne* (1982) să fi contribuit la o mică revoluție a modului nostru de a gândi și de a simți această relație.

La scurtă vreme după apariția cărții, ideea noastră de legătură emoțională între frați era trâmbițată la televizor, de la relatări științifice riguroase până la vacarmul talk-show-urilor și de la ziare prestigioase precum *New York Times* la reviste ca *People* și *Newsweek*; ideea a provocat o sete continuă a publicului pentru din ce în ce mai multă informație. Astăzi nu mai este nimic ieșit din comun să iei un ziar și să dai peste un articol emoționant despre legătura sinuoasă, dar durabilă cu un frate

sau o soră. Au apărut din belșug cărți de popularizare care oferă reflecții și sfaturi despre cultivarea legăturii dintre frați și surori. De la copilărie (Bode, 1991; Faber și Mazlish, 1987) la maturitate (Merrell, 1995; Sandmaier, 1995; Wideman, 1984), autorii încearcă să îi ajute pe semeni să navigheze prin apele tulburi ale relațiilor cu frații lor. În condițiile creșterii nemulțumirii față de cei mai în vârstă și figurile parentale, relațiile cu frații și cu cei de-o seamă au devenit mult mai solide.

Astfel, această carte începe ca o afirmare a ceea ce am scris cu cincisprezece ani în urmă. Am ajuns la concluzia că frații și surorile, fie că relațiile dintre ei au fost zbuciumate sau calme, satisfăcătoare sau frustrante, pline de conflict sau profund liniștitoare, pot furniza jaloanele și tiparele care modelează viața fiecăruia. De-a lungul acestor ultimi cincisprezece ani am continuat să studiem această relație extrem de complexă atât ca sociologi, cât și ca psihoterapeuți și suntem convinși că ideile noastre au trecut testul timpului. În acest capitol introductiv la lucrarea originală vă vom oferi câteva concluzii pe care le-am adunat în cei cincisprezece ani ai activității noastre ulterioare. Și vom explica de ce unii frați rămân consecvenți și loiali, în vreme ce alții se văd rar, cu excepția situațiilor de criză, sau rup complet legătura.

De ce a prins ideea de *legături emoționale* între frați și de ce cartea captează emoția cititorilor la aproape o generație mai târziu de la data apariției? Veștile sunt și bune, și rele. Pe măsură ce fascinația noastră pentru legăturile emoționale fraterne a crescut, peisajul emoțional și social din America a devenit mai plat, mai impersonal, mai fragmentat și mai nesigur: lumea s-a schimbat complet din 1982 încoace, odată cu intrarea în era postmodernă (Kahn, 1994, 1995; O'Hara și Anderson, 1991). Această epocă este marcată de erodarea credinței și a certitudinii, de înstrăinarea de

rădăcinile pe care le credeam reale și de pierderea unei participări active la o comunitate mai largă (Gergen, 1991). Înstrăinarea aduce cu sine singurătatea paralizantă și răceala emoțională care conduc oamenii către relații de angajament minim și de o loialitate timidă, lipsită de convingere. Legăturile de loialitate simțite altădată de angajați și angajatori au fost toate spulberate de la publicarea *Psihologiei relațiilor fraterne* în 1982. Mulți dintre noi — mai ales cei născuți înainte de 1950 —, deplângem amintirea îndepărtată și nostalgică a Americii lui Norman Rockwell. Cei care au mai puțin de patruzeci de ani s-ar putea să nu înțeleagă niciodată ce le lipsește acestor oameni. Ura permanentă față de frați sau surori și ruperea completă a legăturii nu le mai par multora tolerabile, mai ales atunci când alte certitudini se năruie.

Esența legăturii emoționale fraterne

După mulți ani de observații, credem că legătura emoțională dintre frați:

- Rămâne o insulă de stabilitate și familiaritate într-o lume în care prea puține rămân cum au fost odată; este un depozit al memoriei. Oricare dintre noi, care avem frați sau surori, îi amintește celuiilalt cum am îmbătrânit, cine am fost și cine sperăm să devenim.
- Durează o viață, marcând cele mai vechi amintiri pe care le avem și ne însoțește până la capătul vieții, definind și configurându-ne mortalitatea. Când un frate sau o soră se îmbolnăvește sau moare, atunci ne înțelegem cu adevărat propria mortalitate și vulnerabilitate.
- Este, pentru mulți dintre noi, o relație care ne definește drumul vieții. Frații sunt tovarășii de călătorie absoluți, la bine și la rău. Indiferent dacă legăturile dintre ei sunt relaxate sau tensionate, sau

câte puțin din ambele, ei sunt tovarășii de drum într-o lume fără multe repere stabile (Bank, 1995; Kahn, 1994, 1995). Mai târziu în viață aceasta devine o relație opțională, mai ales atunci când părinții nu mai sunt disponibili sau prezenți pentru a stabili reguli sau pentru a decide că trebuie să ne vedem cu frații noștri, să-i însoțim, să petrecem timp cu ei.

- Devine un depozitar de secrete, unele pline de rușine, altele nostalgice, primitive sau dureroase, ale unor timpuri din copilăria noastră când părinții nu erau de față să observe, să împiedice sau să pedepsească. Este un nucleu construit împreună din experiențe reamintite. Deși frații adesea își povestesc diferit amintirile, încercarea de a ajunge la consens este ceea ce validează relația, mai degrabă decât ceea ce „s-a întâmplat cu adevărat”.
- Pentru unii a satisfăcut nevoia de atașament și mângâiere. Un frate sau o soră putea liniști în caz de abandon al părinților sau atunci când războiul sau nenorocirile din familie făceau să pară că întreaga lume se prăbușește. Mulți adulți au relatat cum sănătatea lor psihică, și uneori și cea fizică, au fost salvate prin grija fraților sau surorilor.
- Pentru unii, din păcate, este în continuă deteriorare sau nu are niciun impact.

Pot fi precise relațiile dintre frați?

Natura relațiilor dintre frați se schimbă, adesea fără avertisment, în multe puncte importante ale vieții și uneori din cauza unor întâmplări fericite sau nefaste. Frați și surori care erau odată apropiați se pot îndepărta și înstrăina sau se pot apropia și mai mult, după cum dictează cursul vieții. Evenimentele de familie reprezintă uneori spărgătorul de gheață al poverii neînțelegerilor îndelung purtate de frați. Uneori boala sau moartea

Odată cu începutul adolescenței, relația fraternă este mai predispusă la schimbări. Adolescența este perioada esențială pentru schimbarea care apare ca rezultat atât al dezvoltării fiziologice, cât și al noilor oportunități sociale (liceu, privilegii noi, responsabilități noi și așa mai departe). Copiii vor vrea de obicei să-și modifice identitatea existentă: se bucură că devin adolescenți anticipând că ceva, cumva, va fi altfel.

Dacă nu pot conștientiza schimbarea prin transformarea psihologică interioară precum Holden Caulfield în romanul lui J.D. Salinger *De veghe în lanul de secară* (Editura Univers, 1997), adolescenții pot căuta recunoașterea faptului că se află într-o metamorfoză, bazându-se pe lumea sau stimulii din exterior. Își vor asuma riscuri, se vor îmbrăca altfel, vor călători și eventual vor experimenta droguri sau vor încălca legea. O adolescentă care a venit la o consultație devenise recent „punk-rocker“-iță. Părul vâlvoi, lacul negru de unghii și hainele sumbre stăteau mărturie pentru cât de mare era dorința ei ca toți ceilalți să știe că se schimbă. Cu orice schimbare vizibilă a unui frate, celălalt tinde să aibă sentimentul că pierde ceva; dacă fratele a devenit „diferit“, cei doi nu vor mai putea să se joace împreună sau să vorbească la fel ca pe vremuri. Deși schimbarea nu este neapărat la fel de dramatică precum în unele dintre cazurile pe care le vom descrie mai târziu, unul dintre cei doi frați poate simți discontinuitate în relație când celălalt se schimbă brusc, tăcut și cu o intensitate niciodată potolită complet de asigurările părinților.

Schimbarea poate apărea în moduri continue sau discontinue (Watzlawick, Weakland și Fisch, 1974). Schimbarea constantă nu modifică natura fundamentală a relației fratere: fiecare copil

crește și se dezvoltă atât de lin, încât nimeni din familie nu are sentimentul unei pierderi serioase. Doar o privire fugară la o fotografie sau revelația că fiecare copil este mai mare și mai puternic transmite sentimentul trecerii timpului. Schimbarea neîntreruptă nu alterează natura fundamentală a relației fratere, dar cea discontinue o va face. Când schimbările unui copil și ale relațiilor sale fratere sunt constante, frații pot să țină pasul unii cu alții. Părinții pot contribui la continuitatea schimbării semnaland oscilațiile și nuanțele dezvoltării fiecăruia dintre ei. Dar când schimbarea este discontinue, un copil va face un salt înainte și se va schimba atât de mult, încât relația fraternă va fi modificată fundamental și, poate, irevocabil. Indiferent de motiv, orice adolescent trebuie să se schimbe. Orice copil poate să treacă prin această schimbare fie ușor, cu voioșie și cu sprijinul și încurajarea fraților și surorilor, fie să se schimbe compulsiv, rigid sau chiar cu un sentiment supradeterminat de disperare care îi alertează sau imobilizează pe toți ceilalți membri ai familiei. Acei adolescenți care găsesc cele mai năstrușnice moduri de a-și proclama nevoia de a se schimba fac acest lucru adesea din teama că, spre deosebire de colegii lor, nu se maturizează și nu se schimbă suficient de rapid. Astfel de probleme diverse precum consumul de alcool și droguri, delinvența juvenilă sau comportamentul suicidal pot fi uneori interpretate ca manifestări frenetice ale dorinței adolescentului ca membrii importanți ai familiei, inclusiv frații, să admită producerea schimbării.

Majoritatea grupurilor, fie ele artificiale sau naturale, precum familiile, sunt inerent conservatoare cu privire la acceptarea schimbării în identitatea percepută a membrilor lor. Cu cât este mai mare schimbarea unui copil, cu atât este mai probabil ca apropiatii lui să se opună cu putere acceptării sale. Nu numai

frații se opun și nu numai lor le displace schimbarea unui frate sau a unei surori. Și părinții, după cum știu mulți terapeuți de familie, se opun percepției schimbării copiilor lor adolescenți, inclusiv recunoașterii faptului că odrasla lor se apropie de vârsta când va fi destul de mare să plece de acasă (Haley, 1980).

Astfel, conflictele de personalitate și schimbările observate la un adolescent necesită o capacitate de tolerare, înțelegere și reciprocitate din partea tuturor, chiar dacă este uneori dureros (H. Rosenblatt, 1980). Impunerea prea severă a nevoilor unui părinte sau ale unui frate (precum cazul grasei Vickie și slăbănoagei Marilyn din capitolul precedent) erodează capacitatea unui copil de a-și înțelege și de a fi în contact cu propriile sale trebuințe. O impunere rigidă de roluri și identități, sau traiul într-o familie extrem de complicată, face schimbarea aproape imposibilă pentru un copil. Rezultatul final este că acel copil nu participă liber la procesul pe care Gordon Allport (1955) îl numea odată al „devenirii”.

În limitele medii ale experienței adolescentului se află acele expresii relativ banale, de zi cu zi, greu de definit, ale schimbării. Când unul dintre copii pare să acționeze diferit, un frate care se identifică cu el la un nivel profund va trebui de asemenea să se observe pentru a vedea dacă și el s-a „schimbat”. Orice transformare a identității percepute a oricăruia dintre copii poate preveni posibilitatea ca oricare dintre acești frați să se poată purta unii cu alții în moduri care odată le erau obișnuite, satisfăcătoare și familiare. În astfel de condiții, unul dintre ei sau amândoi ar putea fi nevoiți să se oprească și să-și reevalueze relația pentru ca aceasta să poată continua.

Când punctul de referință se schimbă: Sharon și Jonathan. Sharon avea cincisprezece ani și jumătate, iar fratele ei, Jonathan, paisprezece, în momentul în care familia lor a intrat în terapie. Copii fiind, Sharon și Jonathan se jucaseră mereu împreună și se înțeleșeră foarte bine. Dar acum Jonathan se schimbase radical: fuma marijuana în casă, camera lui era un haos total, nu voia să-și facă temele și se opunea eforturilor părinților lui de a-l face să asculte — fie „uitând”, fie adormind, refuzând să vorbească atunci când era certat sau afișând o expresie nedumerită. Familia se întreba dacă această schimbare era doar „adolescența” sau era ceva mai serios.

Tatăl vitreg, director de bancă de succes și extrem de onest, se simțea provocat de atitudinea cinică și ostilă a lui Jonathan; era un război deschis pentru controlul termostatului emoțional al familiei. Tatăl a încercat să preia frâiele în prima ședință de terapie de familie. Avea un zâmbet forțat de pretinsă nonșalanță, își împingea ochelarii pe nas și se uita sever la fiul lui vitreg, apoi s-a îndreptat, s-a aplecat înainte în scaun și, inspirat de acea replică minunată a lui Spencer Tracy, a izbucnit: „O să mă ascuți, Jonathan, pentru că mănânc ambiție pe pâine”²². La care Jonathan a răspuns cu tăcere și cu privirea lui lungă obișnuită și enervant de pasivă.

Mama, supraviețuitoare timidă a unei copilării grele, se identifica cu „timiditatea” manifestată de fiul ei, Jonathan. Divorțase de tatăl biologic al copiilor la scurtă vreme după nașterea lui Jonathan și se recăsătorise doi ani mai târziu. Al doilea mariaj părea solid și se apreciau reciproc pentru c-au fost parteneri sensibili și grijulii de-a lungul crizelor financiare și emoționale

²² Din filmul *Ghici cine vine la cină* (1969).